

Türk Halıcılığının Tarihten gelen Sorunları ve Bunların Çözümlemesine Katkı Yapacak Bir Derginin Gerekliliği

Prof. Dr. Önder Küçükerman*

Türk halıcılığının tarihin derinliklerinden gelen, bugün karşı karşıya bulunduğu ve gelecekte de karşı karşıya bulunacağı sorunları bulunmaktadır. Bütün bu sorunlara geniş bir açıdan bakıp tanımlayıp, açıkça görebilmek için öncelikle bazı değerlendirmelerin yapılmasına gerek bulunmaktadır. Bunlar ise aşağıdaki başlıklar altında çok kalın çizgilerle, şöylece tanımlanabilir.

Türk Halılarının, Tarih İçinde Kültürel Mesaj Taşıma Rolü

Türk halısı, Orta Asya'dan Anadolu'ya, tarih için derinliklerinden, günümüze kadar çok değerli geleneksel mesajları taşımış bulunan çok özel bir üründür. Diğer deyişle Türk halıları bugünkü anlamıyla, bir tür "haberleşme ve iletişim aracı olarak", önemli roller oynamıştır. Nitekim her Türk halısının anlamlı ve renkli motifleri ile iletmekte bulunduğu genel ve zengin mesajları vardır. Halıların düğümleri arasına gizlenmiş olanlara daha ayrıntılı olarak bakılırsa, renkli ipliklerle yalnız biçimde dokunmuş bulunan bu mesajların daha da çarpıcı özellikler kazanmış bulunduğu görülebilir. Hatta ayrıntılara inildikçe, neredeyse yan yana gelen her üç düğüm bile, Türk halıcılık geleneğinin derinliklerini iyi tanıyan bir uzmana çok şeyler anlatabilir.

İşte bu nedenle Türk halısının tarih içinde oynadığı önemli rollerin başında, bu "kimlik ve mesaj taşıma işlevinin" geldiğine inanmaktayım.

Halıların, Sanayi Devrimi'nin İlk Günlerindeki Önemli Değişimleri

Başlangıcından itibaren, önemli bir kimlik ürünü görevini sürdürmüş bulunan Türk halıları, özellikle 18. ve 19. yüzyıldan bu yana, büyük bir değişim süreci içine girmiştir. Bu değişimin en önemli yönü, geleneksel ve çok yönlü bir işlem olan halı dokumacılığının, büyük ölçüde ticarî yönde bir anlam ve değer kazanması olmuştur. Üstelik daha önceki yüzyıllarda kendi kimliğiyle uluslararası ölçekte büyük başarılar kazanmaya başlayan Türk halıcılığı, ilk

önceleri bu gelişimden, ticarî yönden çok kazançlı çıkmıştır. Ancak ne kadar ilginçtir ki, aynı zamanda bir kültür ürünü olarak büyük bir kimlik kaybına da uğramıştır. Çünkü Anadolu insanının kendi eski geleneğinden gelen ve kendi özel halısını dokuma özellikleri, bu kez, ihracatçının istediği yöndeki ve diğer halı kimliklerinin ürünlerinin dokunmasına yönelik yalnız bir işçilik yönüne dönüşmüştür.

Sonuçta ise, son iki yüzyıl içinde, Türk halıcılığında çok büyük bir üretim kapasitesi ortaya çıkmış, buna karşılık ürün kimliği yönünden ise büyük bir kayıp yaşanmıştır.

Aslında bakılırsa, aynı gelişim, Doğu'daki diğer halıcılık geleneklerini de değişik dönemlerde ciddi olarak etkilemiştir. Ancak, halı üretiminin ve ticaretinin ortaya çıkarabileceği bu önemli sorunu önceden algılayabilmek, "geleneğin korunması" ile "ticarî üretimi" iki ayrı gerçek olarak tanımlayabilmiş ülkeler, bu yönden çok ciddi önlemler alarak kendilerini korumuşlar ve sonuçta büyük bir zarar görmemişlerdir.

Osmanlı Devleti döneminde, halı üretiminin geliştirilmesi için gerçekten olağanüstü büyüklükte gayretler, girişimler yapılmış, projeler geliştirilmiş ve destekler sağlanmıştır. Ancak ne yazık ki, bütün bunlarla birlikte halıcılığın ticarî bir ürün olması yanında, önemli bir kimlik ögesi olarak taşıdığı çok yönlü özelliğın yeterince algılanmamış olduğu da anlaşılmaktadır.

Aslında bakılırsa, neredeyse iki yüzyıllık bir geçmişten birikerek gelen bu sorun, bugün Türk halıcılığının karşısına daha da büyümüş bir durumda çıkmaktadır.

Çünkü 18. yüzyıla kadar döneminin kimliğini ve mesajlarını taşımak amacıyla ve diğer örneklerle her yönden yarışma düşüncesi içinde devletin çok büyük destek ve denetimiyle yaratılmış ve hem böylece önemli müzelerin koleksiyonlarında kendisine yer bulmuş, hem de ekonomik değer üretmiş bulunan Türk halıları, bu uygulamadan sonra, artık eski etkin konumunu kolay kolay alamamaktadır.

Halıcılık Geleneğine Sahip Olan Ülkelerin, Bu Geleneği Çok Yönlü Korumak ve Geliştirmek İçin Oluşturduğu Özel Sistemlerin Önemi

Türk halı geleneğinin günümüze kadar gelebilmesinin altında yatan gerçeklerin arasında belki de en başta geleni, halının taşıdığı çok yönlü anlam ve önemdir. Ancak bu da, bir noktaya kadar etkili ve koruyucu olabilmektedir. Çünkü diğer taraftan halı üretimi ekonomik bir değer taşımaktadır. Her ne kadar, halının öncelikli olan "kimlik değeri", daha sonraki "ekonomik değeri" yaratan asıl kaynak da olsa, onu dokuyanı günlük olarak ilgilendiren, ileride bir müzeye girecek halıyı dokumak değildir. Bir dokuyucuyu öncelikle ilgilendiren, pratik olarak günlük gelirini kazanacağından emin olmaktadır.

* Mimar Sinan Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü Başkanı, "The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage" Türkiye Temsilcisi.

Problems of Turkish Carpeting

and the Necessity of A Periodical to Help Solve These Problems

Prof. Önder Küçükerman*

Turkish carpeting has several problems originating in the past that are valid today and will be valid in the future. An initial assessment is necessary to define and see clearly these problems from a wide perspective. This may be done through a simple outline under the following titles.

The Role of Turkish Carpets in Carrying Cultural Messages Throughout History

Turkish carpets are a unique product carrying valuable traditional messages from the depths of history to the present, from Central Asia to Anatolia. In other words, Turkish carpets did have a role as a "communication device" in its modern meaning. Thus, every single Turkish carpet has its general and rich messages that it carries through meaningful and colourful patterns. If one looks at the features hidden among the knots, one can easily see that these messages woven plainly with colourful fibre have gained more attractive features. Examined minutely, even three knots can have great significance to a specialist of the Turkish carpet tradition.

Thus, I strongly believe that the most important role that Turkish carpets have had throughout history is the "function of a carrier of messages and identity".

Important Changes Concerning Carpets in the Early Industrial Revolution

Turkish carpets, maintaining their role as an important identity product from the very beginning, have gone through great changes, especially since the 18th and 19th centuries. The most remarkable aspect of this change has been the new commercial meaning and value of the carpet sector. Furthermore, the Turkish carpeting sector which began to have great success on an international level with its own identity has financially benefited from this development. However, it is very interesting to note that it has also experienced a loss of identity as a cultural product. The reason for this is that the Anatolian people used to produce

their own carpets according to their own traditions, but since then the carpeting sector has been transformed into a simple product satisfying the demands of exporters.

Consequently, within the last two centuries, the Turkish carpeting sector has acquired a huge production capacity but has undergone a significant loss in terms of its product identity.

In fact, the same evolution did have a serious impact on other carpeting traditions in Eastern Anatolia in various periods. However, the countries that could identify this problem caused by carpet production and trade, and define the "conservation of the tradition" and the "commercial production" as two separate truths, have protected themselves by taking severe measures and hence have not been greatly affected.

In the Ottoman Empire, extraordinary efforts were put on the development of the carpeting sector; initiatives were taken, several projects were initiated and supported. However, it is regretful that besides its commercial aspect, the multifaceted aspect of the carpeting sector that it carries as an identity feature could not be perceived sufficiently.

This problem, which has existed in the Turkish carpeting sector for two centuries, is today more urgent. The reason is that Turkish carpets until the 18th century were produced with Government support and supervision to carry the identity and messages of its age, and had its place in the collections of important museums and also acquired important economic values; however since then, carpet producers have had difficulty in keeping the authentic identity of Turkish carpets.

The Importance of the Special Systems Developed by Countries with a Carpeting Tradition to Preserve and Develop This Tradition

The major reason among the criteria justifying the place of the Turkish carpet tradition today, is its multidimensional meaning and importance. However, since the carpeting sector has economic significance, this can also be efficient and protective to some extent. Although the main source that creates the "economic value" is "the identity value", the fact that concerns the weaver is not weaving a carpet that will take its place in a museum in the future; a weaver is mostly concerned with earning his daily income practically.

This is the reason why, "conservation of the identity", the most important element of the carpet tradition, can be realised only when considered as the problem of the special systems to be established by the government, and not as the responsibility of producers. This contradictory situation occurring since the very beginning of carpeting history could only be balanced by studying successful

* Mimar Sinan University, Faculty of Architecture, Industrial Design Department, Head of Department, Turkish Representative for the "International Committee for the Conservation of Industrial Heritage".

O nedenledir ki, halı geleneğinin en önemli ögesi olan "kimliğin korunması", pratik olarak halı dokuyucuların sorumluluğundan daha çok, devletin bu amaçla kuracağı özel sistemlerin sorunu olarak gerçekleştirilmektedir. Halıcılığın kaynaklarından bu yana her zaman ortaya çıkan bu çelişkili durum, başarılı uygulamalarda ancak böylece dengelenebilmiştir. Halıların ancak "ekonomik değerinin, kimlik değeri" ile birlikte dengelenmesiyle, gelecek nesillere değer taşıyan geleneksel bir ürünün miras olarak bırakılabileceğini önceden kavrayabilen ülkelerde, bu gibi koruyucu ve geliştirici düzenler çok büyük bir işlerlik kazanmıştır.

Çünkü halıcılık çok uzun bir zaman süreci içinden bugüne kadar geldiği gibi, gelecekteki kuşaklar için de yaşatılmak zorundadır.

Halıcılık Geleneğini Korumak ve Geliştirmek İçin Kurulan Sistemlerin Genel Yapısı ve Özellikleri

Türk halıcılığının bugün karşı karşıya bulunduğu sorunlar da hemen hemen son iki yüzyıldakilerle benzer görünümdedir. Geleneksel bir ürün olarak halı üretimi, Türkiye'de zaten tarihten gelen özel önemi nedeniyle kendi kendisini yaşatabilecek zemini bulabilmektedir.

Bunun yanı sıra, birçok kurum, Türk halıcılığının çok yönlü korunması ve geliştirilmesi için kendi ölçeğinde girişimler sürdürmektedir. Bu amaçla oldukça büyük ölçüde ekonomik kaynak yaratılmakta ve kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra, halı geleneğine sahip olan diğer ülkelerle, özellikle uluslararası halıcılık ortamı içinde çok ciddi bir yarış sürdürülmektedir. Bu yarışta başarılı olabilmek için her türlü ticarî uygulama ve rekabet kıyasıya yapılmaktadır. Özellikle halı üretiminde el emeğinin ucuz olarak sağlanabildiği ülkelerde, temel amaç sadece daha ucuza halı üretimine yönelmek zorunda kalmış gibidir. Ticarî bir ilke olarak, her kime ait olursa olsun "hangi halı kimliğinin daha uygun maliyetler içinde uluslararası pazara sunulabileceği" noktasına doğru hızla gidilmektedir. Herkes kendi ölçeğinde kıyasıya bir yarışma içindedir. Çoğu kesim, sadece kendi ürününün ticarî başarısını sağlayacak sistemlerini kurmak için büyük yatırımlar yapmaktadır.

Aslına bakılırsa bu yeni bir durum da değildir. Son iki yüzyıldan beri geleneksel halıcılık hemen hemen kesintisiz olarak benzer sorunları zaten yaşamaktadır. Bugün değişen ise, sadece işin boyutunun ve uluslararası pazarın olağanüstü büyüklüğüdür.

Hiç kuşkusuz bu büyüklükteki bir sorunun çözümü de aynı ölçekteki koruyucu sistemlerin kurulması ile çözümlenebilmektedir.

Türk Halıcılığının Korunması, Geliştirilmesi İçin Bir Süreli Yayın Eksikliğinin Giderilmesinin Önemi Çok Büyüktür

Türk halıcılığının geleneksel gücünün korunarak, uluslararası pazardaki payının artırılması da hiç kuşkusuz bir dizi uygulama içinde tam olarak gerçekleştirilmektedir. Ama belki de bunlar arasındaki en önemli eksiklik, Türk halıcılığı konusunda ciddi ve sürekli bir yayının eksikliğiydi.

Atatürk Kültür Merkezi'nin yeni girişiminin bu yöndeki eksikliğin giderilmesi açısından çok önemli bir mekanizma

oluşturacağı düşüncesinde ve inancındayım. Çünkü Türk halısı ile ilgili olan çok değişik kesimlerdeki kişilerin, büyük bir özenle bir araya getirdiği gerçek bilgi ve deneyleri, geniş kitlelere ulaştırmaktaki zorluğu ortadadır. Bu girişimleri daha önce büyük iyi niyetlerle başlatmış bulunanlar da böyle bir yayım konusunun ekonomik, bilimsel boyutunun ağırlığı ve sorumluluğu nedeniyle bu girişimleri sürekli duruma dönüştürememişlerdi.

Türk halıcılığının tarihi derinlikleri içinden adeta iğneyle kuyu kazar gibi kaynak araştıranlar, bu araştırmalarının sonuçlarını genellikle kişisel girişimleriyle yayımlamanın yollarını aramışlardır.

Öte yandan Türkiye'deki halıcılığın, günümüzde de çok etkin ve önemli bir istihdam alanı olarak etkinliği üzerinde çok ciddi girişimleri başlatıp gerçekten önemli sonuçlara ulaştıranlar bile, bu değerli deneylerini, belirli bir disiplin içinde yayımlanan kaynak bulunmadığı için bir türlü bir araya getirememenin sıkıntısı içinde bulunmaktaydılar.

Üniversitelerde titizlikle yürütülen çalışmalar, araştırmalar, halı sektörünün profesyonellerine yeterince ulaştırılmamaktaydı.

Hiç kuşkusuz, böyle bir yayım ortamının eksikliği, yukarıda kalın çizgilerle belirtilen kesimlerin büyük bir titizlikle ortaya çıkarmış buldukları gerçekler, Türk halıcılık sektörünün gerçekten gelişmesi için çeşitli düzenlemeler içinde bulunan kuruluşlara da ulaşmamaktaydı.

Kısacası, Türk halıcılığının çok geniş kapsamının her noktasında, büyük bir titizlikle, ısrarla ve özveriyle yürütülen çalışmalar hemen hemen hiçbir şekilde bir araya gelememekteydi. Bunun eksikliği birçok alanda görülmüştür. En üst düzeyde yürütülen çalışmalar için yeterince araştırma, bilgi kaynağı bulunmamaktadır. Halıcılık konusundaki yayımların toplu olarak bir arada elde edilebilmesi için belki de aylarca süren araştırmaların yapılması ve tek tek bütün yayınların taranması gerekmektedir. Üstelik, bu yolla araştırmaların tümüne de ulaşılması, hemen hemen hiçbir zaman mümkün olamamaktadır.

Yukarıda belirtilen ve çok daha ayrıntılı olarak açıklanabilecek sorunların temelinde, Türk halıcılığı konusunda güvenli, süreli ve sorumluluk taşıyan bir yayını ortaya çıkarma düşüncesinin karşılaştığı gerçekten büyük zorlukları aşmama yatmaktaydı.

Tarihimizde ilk kez, Atatürk Kültür Merkezi'nin yayımlamaya başlayacağı böyle bir derginin, ne kadar önemli bir görevi üstleneceği gelecekte çok daha iyi anlaşılacaktır.

Bu nedenle, öncelikle böyle bir girişimi başlatanları, Türk halıcılık geleneğinin geleceğinin yeniden yapılandırılması açısından üstlendikleri görevden ötürü candan kutlamak isterim.

Daha sonra ise, halıcılık konusundaki birikimlerini bu yayında bir araya getireceğine inandığım herkesi bu görevin en iyi biçimde etkinleşmesi için yakından katkıda bulunmaya çağırarak isterim.

Çünkü sonuçta bütün bu birikim, uluslararası ortamda ve ölçekte, hem geleneksel kimliği ve sürekliliğini ve hem de ekonomik değerini yükseltmek zorunda olduğumuz en değerli ürünümüz olan Türk halısının geleceği ile çok yakından ilgilidir.

implementations. Such conservation and developmental systems have gained greater significance in countries that have previously perceived the fact that carpets can only be transferred to future generations as a traditional and valuable product through a balance between "its economic value" and "its identity value".

Because the art of carpeting, an artistic tradition which goes back centuries, has to be conserved for future generations.

General Structure and Features of the Systems Established for the Conservation and Development of the Carpeting Tradition

The problems that Turkish carpeting is experiencing today are similar to those it has had for the last two centuries. Carpet production, which is a tradition in Turkey, has the strength to preserve itself due to its special historical importance.

Additionally, several organisations have their own initiatives for the conservation and development of the Turkish carpeting tradition. Considerable financial resources are used for this objective. Besides, there is keen competition with other countries which have a carpeting tradition in the international carpeting environment. In order to successfully compete, all kinds of commercial applications and techniques are being used. Especially in countries where labour is not expensive, the main objective is cheaper carpeting. As a commercial rule, carpet producing countries ask themselves: "which carpet identity can be presented to the international market at the cheapest cost". Everyone, in his own way, is in a cut-throat competition. Most of carpet producers make big investments just for the establishment of a system that will lead to the commercial success of their products.

In fact, it is not a novel situation. For the last two centuries, traditional carpeting has experienced similar problems almost continuously. What is different today is the immense volume of the trade and the international market.

The only effective solution to such a big problem is the establishment of conservation systems on the same scale.

The Importance of a Periodical for the Conservation and Development of Turkish Carpeting

The conservation of the traditional power of Turkish carpeting and increasing its margin in the international market is being realised through a variety of ways. However, what is still lacking is a serious periodical dealing with the art of Turkish carpeting.

I think and believe that this new initiative of the Atatürk Culture Center will constitute a very important mechanism which will rectify this deficiency. The difficulty of reaching a wide audience by the Turkish carpet industry in order to disseminate information about this sector and its latest developments, is patent. Those who started these initiatives could not put them into action due to the considerable economic and technical implications that such a publication would entail.

The researchers studying on the subject encountered serious problems in finding information about Turkish

carpeting, and have tried ways of publishing the results using their own means.

On the other hand, even those individuals who were responsible for important initiatives concerning the efficiency of Turkish carpeting as an effective employment field, have experienced trouble at not being able to publish these results due to the lack of a serious periodical.

Similarly, the research and studies conducted in universities could not be forwarded to the professionals of the carpeting sector.

Without a doubt, because of the lack of a publishing environment, the information found by the mentioned above could not be transferred to organizations which implement change for the development of the Turkish carpeting sector.

In brief, the studies which were carried out about every aspect of Turkish carpeting with self-sacrifice, care and determination, could not be put together. This deficiency has been experienced in every field of study. For high level studies and research, there has been no adequate documents. In order to obtain publications on carpeting as a whole, it is necessary to research for months and to scan all publications one by one. Furthermore, it has never been possible to access all studies in this way.

With regard to the deficiencies mentioned above it seems that overcoming the problems in order to publish a reliable, authoritative periodical regularly will be difficult.

The importance of such a publication to be published by the Atatürk Culture Center, for the first time in our history, will be best perceived in the future.

Therefore, I would first like to congratulate the instigators for the responsibility they have undertaken in the reconstruction of the future of the Turkish carpeting tradition.

Then, I would like to call upon everyone able to share his/her experience and knowledge related to carpeting in order to contribute to this initiative for the success of this periodical.

This accumulation of knowledge is closely related to the future of our most valuable product: Turkish carpeting, whose traditional identity, continuity and economic value we have to promote on an international level.